Медіаграмотність як складова сучасної освіти: міждисциплінарний підхід до формування навичок критичного сприйняття інформації

Фрізель В. С.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності А4 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна
Науковий керівник: Гончарова О. С. доц., к. іст. н., доц. кафедри історії України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна
e-mail: olia.goncharova2016@gmail.com

Сучасне інформаційне суспільство характеризується постійним збільшенням обсягів інформації, розширенням можливостей цифрової комунікації та зростанням впливу медіа на формування суспільних уявлень, цінностей і моделей поведінки. Водночас доступність інформації не гарантує її достовірності, об’єктивності чи повноти. Поширення дезінформації, маніпулятивних повідомлень, пропаганди та емоційно забарвленого контенту зумовлює необхідність формування в здобувачів освіти навичок критичного сприйняття інформації. За таких умов медіаграмотність стає важливою складовою сучасної освіти, оскільки забезпечує здатність людини усвідомлено взаємодіяти з інформаційним середовищем, оцінювати повідомлення та відповідально використовувати отримані відомості. Актуальність проблеми визначається також трансформацією завдань освітнього процесу, у якому важливого значення набуває не лише засвоєння знань, а й розвиток умінь самостійно знаходити, аналізувати, перевіряти та інтерпретувати інформацію. У Законі України «Про освіту» серед ключових компетентностей визначено інформаційно-комунікаційну компетентність, що передбачає впевнене й критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій [6]. Державний стандарт базової середньої освіти також орієнтує освітній процес на розвиток критичного та системного мислення, читання з розумінням, уміння

логічно обґрунтовувати власну позицію й ухвалювати рішення [5]. Отже, формування медіаграмотності доцільно розглядати як наскрізне завдання освіти, реалізація якого потребує поєднання предметного навчання з розвитком аналітичних та інформаційних компетентностей.

Теоретичне підґрунтя такого підходу становлять рекомендації ЮНЕСКО, відповідно до яких медійна та інформаційна грамотність охоплює знання про функціонування медіа й інших постачальників інформації, уміння знаходити та оцінювати інформацію, критично аналізувати медіаконтент і використовувати його з дотриманням етичних принципів [9, p. 73-74]. Важливим є те, що медіаграмотність не обмежується технічними навичками роботи з цифровими пристроями. Вона передбачає розуміння того, хто створив повідомлення, з якою метою його поширено, на яку аудиторію воно розраховане та якими засобами автор намагається вплинути на сприйняття інформації.

У контексті сучасної освіти особливого значення набуває міждисциплінарний підхід до формування медіаграмотності. Його сутність полягає в інтеграції змісту й методів різних навчальних дисциплін для розвитку здатності комплексно аналізувати інформаційні повідомлення. Історія забезпечує можливість досліджувати інформацію в конкретному суспільно-політичному контексті; мовна освіта сприяє розумінню структури тексту, аргументації та мовних засобів впливу; інформатика формує навички пошуку, цифрової перевірки й оцінювання інформаційних ресурсів; громадянська освіта допомагає осмислювати значення свободи слова, відповідальності за поширення інформації та участі в суспільному житті [3, с. 22]. Такий підхід узгоджується з положеннями Ради Європи щодо формування компетентностей для культури демократії, серед яких важливе місце посідають критичне розуміння, аналітичне мислення, відкритість до інших поглядів і відповідальність [7].

Особливий потенціал для формування медіаграмотності має історична освіта. Робота з історичними джерелами передбачає встановлення авторства,

часу створення, обставин появи документа, його призначення та можливих обмежень. Ці дослідницькі операції водночас є основою критичного аналізу сучасних медіаповідомлень. Здобувачі освіти навчаються розрізняти факт та інтерпретацію, визначати позицію автора, зіставляти різні свідчення й аргументувати власні висновки. Важливо, що історичне джерело не слід сприймати як цілком нейтральне відображення минулого: його зміст залежить від обставин створення, авторського задуму, адресата та суспільного контексту. Показовим прикладом інтеграції історичного навчання й медіаосвіти є вивчення теми «Україна в умовах радянської модернізації 1920–1930-х років». У цей період преса, плакати, карикатури, фотографії та інші засоби візуальної комунікації використовувалися не лише для інформування населення, а й для формування визначених владою уявлень про суспільні перетворення [4, с. 7]. Аналіз таких матеріалів дає змогу дослідити способи конструювання образу радянської дійсності, відображення індустріалізації та колективізації, представлення соціальних груп, а також замовчування негативних наслідків державної політики. Водночас важливо зіставляти пропагандистські матеріали з іншими джерелами, щоб уникнути некритичного відтворення їхнього змісту. Наприклад, під час аналізу радянського плаката учням можна запропонувати визначити його автора або установу, відповідальну за створення, дату появи, цільову аудиторію, основну ідею та використані засоби впливу. Наступним етапом має стати зіставлення візуального образу з газетними публікаціями, статистичними даними чи документальними свідченнями відповідного періоду. Така робота допомагає встановити, які аспекти історичної дійсності акцентувалися, які залишалися поза увагою та як добір фактів впливав на формування певного уявлення про минуле. Отже, історичний матеріал перетворюється на засіб не лише засвоєння знань, а й практичного опанування методів критичного аналізу інформації.

Не менш важливу роль відіграє мовна освіта, у межах якої медіаграмотність може формуватися через аналіз новин, публіцистичних

текстів, рекламних повідомлень і дописів у соціальних мережах. Особливу увагу доцільно приділяти заголовкам, емоційно забарвленій лексиці, оцінним судженням, узагальненням, аргументації та способам представлення різних позицій. Зіставлення двох текстів про одну подію дає змогу виявити відмінності у доборі фактів, використанні мовних засобів і формуванні авторської оцінки [2, с. 19]. Такі завдання сприяють розвитку читацької компетентності, уміння аргументовано висловлювати власну думку й розпізнавати маніпулятивні способи впливу. Міждисциплінарний підхід може бути реалізований і через роботу з інформацією іноземними мовами. Аналіз іншомовних медіатекстів передбачає не лише розуміння лексики та граматичних конструкцій, а й урахування культурного контексту, суспільних уявлень і комунікативних намірів автора. Порівняння повідомлень різними мовами про одну подію допомагає виявити відмінності у формулюваннях, акцентах та інтерпретаціях. Водночас для коректного аналізу необхідно враховувати, що мовні відмінності самі собою не доводять наявності маніпуляції: висновки мають ґрунтуватися на зіставленні змісту, джерел і контексту.

Важливим компонентом медіаграмотності є здатність перевіряти походження та достовірність інформації. У методичних матеріалах ЮНЕСКО з протидії дезінформації наголошено на необхідності розуміння механізмів поширення неправдивої інформації, перевірки джерел і критичного оцінювання цифрового контенту [8, p. 85]. У практиці навчання доцільно використовувати алгоритм, який передбачає встановлення автора й першоджерела повідомлення, перевірку дати його публікації, зіставлення з іншими незалежними джерелами, пошук підтвердження ключових тверджень та аналіз використаних зображень. Особливої уваги потребують матеріали, які викликають сильну емоційну реакцію, спонукають до негайного поширення або містять категоричні висновки без належних доказів.

Для реалізації зазначених завдань доцільно застосовувати активні методи навчання: проблемні запитання, порівняльний аналіз джерел, дискусії, роботу в

малих групах, дослідницькі та проєктні завдання. Наприклад, учні можуть отримати кілька повідомлень про одну подію й визначити, які твердження підтверджені фактами, які є оцінками, а які потребують додаткової перевірки. Інше завдання може передбачати створення власного інформаційного повідомлення на основі перевірених джерел із подальшим обговоренням принципів відповідального використання інформації. Важливо оцінювати не лише правильність кінцевої відповіді, а й послідовність міркувань, якість доказів, уміння аргументувати висновки та готовність переглядати власну позицію за наявності нових даних.

Окремого осмислення потребує використання цифрових інструментів і технологій штучного інтелекту в освітньому процесі. Вони розширюють можливості пошуку, узагальнення й зіставлення інформації, проте створений ними контент не може автоматично вважатися достовірним [1, с. 42–44]. Тому робота з такими інструментами має передбачати перевірку наведених фактів, пошук першоджерел, оцінювання аргументів і розмежування підтверджених відомостей та припущень. Педагогічно доцільним є використання цифрових технологій не як заміни самостійного мислення, а як об’єкта критичного аналізу й засобу розвитку дослідницьких умінь.

Таким чином, медіаграмотність є важливою складовою сучасної освіти, оскільки сприяє формуванню критичного мислення, інформаційної самостійності та відповідального ставлення до споживання й поширення інформації. Міждисциплінарний підхід забезпечує можливість формувати відповідні навички системно, інтегруючи потенціал історичної, мовної, громадянської та цифрової освіти. Особливу роль відіграє практична робота з різними типами джерел, що дає змогу здобувачам освіти не лише засвоювати теоретичні положення, а й застосовувати алгоритми перевірки та критичного оцінювання інформації.

Література:

1. Богомаз О. Ю. Формування медіакомпетентності та критичної медіаграмотності у майбутніх учителів суспільних предметів: психолого-педагогічний аспект. *Науковий часопис*

НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 79, т. 1. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.1.08.
2. Войтович Н. О., Імбіровська-Сиваківська Л. А. Медіаграмотність: технології і практичне застосування / за заг. ред. В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2024. 57 с.
3. Гончарова О. С. Формування громадянської та соціальної компетентностей учнів на уроках історії. *Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін» / Упоряд. Г. Г. Яковенко*. Харків, 2019. С. 21–25.
4. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя / Т. Бакка, О. Бурім, О. Волошенюк, Р. Євтушенко, О. Мокрогуз; за ред. В. Іванова, О. Волошенюк. Київ: ЦВТ, Академія української преси, 2016. 243 с.
5. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 24.10.2026).
6. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
7. Рамка компетентностей для культури демократії. Том 1: Контекст, концепції та модель / Рада Європи. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2018. URL: https://www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture
8. Journalism, “Fake News” & Disinformation: Handbook for Journalism Education and Training. Paris: UNESCO, 2018. 128 p. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552
9. Wilson C., Grizzle A., Tuazon R., Akyempong K., Cheung C.-K. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. Paris: UNESCO, 2011. 192 p. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192971

Проєктування цілей формування професійної компетентності майбутніх учителів каліграфії в контексті модернізації змісту навчання

Ян Хунхао
доктор філософії в галузі педагогіки, викладач
Сичуаньський університет кіно і телебачення
м. Ченду, Китай
e-mail: yanghonghao1989@163.com

Для досягнення цілей формування особистості фахівця у відповідності до загальновизнаної мети професійної освіти у закладі вищої освіти необхідно організувати таке навчання, що забезпечує перехід, трансформацію одного типу діяльності (пізнавальної) в інший (професійний) з відповідною зміною потреб та мотивів, цілей, дій, засобів, предметів та результатів. У Китайській Народній